

דרכי התלמוד

לר' יצחק קנפאנטון

סימן א

"הרוצה שיתחכם ירבה בישיבה" (נדה ע:) רוצה לומר ירבה לישיב על הספר לעיין היטב כי לא די לו בפעם אחת ולא בשנים שיעיין הדבר ההוא פעם אחת פעם כי בכל פעם שיחזור לעיין אי אפשר שלא יתחדש לו דבר וזהו שאמרו ז"ל (חגיגה ט:) "אינו דומה שונה פרקו מאה פעמים לשונה פרקו מאה ואחד", או ירצה כי לא ילך בסחורותיו או במשאיו ומתנו רק ירבה בישיבה ישב בדד וידום כמו שאמרו ז"ל (אבות פ"ב מ"ה) "לא כל המרבה בסחורה מחכים". ואמרו (ב"ב כה:) "הרוצה שיחכים ידרום והרוצה שיעשיר יצפין". נקוט האי כלל בידך כל מבוקש שתבקש ולא השגת אותו בפעם הראשונה שיש עכוב בדבר, לא תשיגנו כי אם בטורח על כן השתדל בזריזות וחריצות פעם אחר פעם. הרוצה להשיג מבוקש או מכוון מה יש לו להשתדל בכל מאמצי כחו ולהכין עצמו ולטרוח בכל יכולתו להשיגו כי ההשתדלות והחריצות בכל דבר הכרחי אי אפשר בלתי. ועם כל זה צריך גם כן לבקש רחמים שיסיעוהו מן השמים, ואל יאמר "כחי ועוצם ידי", כמו שאמרו במסכת נדה בפ' בתרא (ע:) "שלשה דברי דרך ארץ, מה יעשה אדם ויחכים ירבה בישיבה וימעט בסחורה. אמרו הרבה עשו ולא הועילו אלא יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו". וזהו שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי ט"ז:כ) "משכיל על דבר ימצא טוב ובוטח בהשם אשכנו". רוצה לומר המשתדל בחריצות בכל דבר למצא איזה מכוון או מבוקש טוב וגם כן בוטח בשם ולא בכח שכלו אשכנו כי בזה ישיג רצונו.

כלל גדול בעיני, שתדקדק הלשון היטב ותשתדל לראות אם יש בו ייתור לשון או כפל ענין, ואם יש חדוש בענין ההוא או לאו, ותדקדק בכל שני לשון ושני דין או שני ענין, שבין נושא לנושא למה, ודרשת וחקרת ושאלת היטב והשתדל להוציא כל הלשון בענין שכל מלה וכל חלק ממנו יורה על דבר חדש שלא היה מובן מכל הקודם ותדע ותשכיל הדבר ההוא בשורש ובעצם והגבלת אותו סביב בגבוליו בענין מהו הנושא ומהו משפטו.

בתחלת עיוןך תשים במונח במחשבתך כי כל אחד מהמדבדים אחד השואל ואחד המשיב שהם בעלי שכל, ושכל דבריהם בחכמה ובתבונה ובדעת אין בהם נפתל ועקש והכי אמרין (שבועות מח:) "אטו בשפטני עסקינן", ולכן יש לך לעיין בכל הדברים ולראות אם הם דברים של טעם בריאים וחזקים כראי מוצק או אם תפל מבלי מלח ודברים חלושים. ואם הם דבדים מתקרבים אל השכל או מתרחקים ויש לך להשתדל לקרב דבריהם ולתקנם בענין שיהיו נאותים ומתקבלים ושלא ומתקרבים אצל השכל ושלא לשאת עליהם עון ואשמה של סברא רעועה או חלושה כי לא נפל מכל דבריהם ארצה כי כלם דברי אלוקים חיים ואם ריק הוא מצדינו הוא וזהו שאמרו (כתובת פו. ועוד) "מעיקרא מאי סבר ולבסוף מאי סבר".

בתחילת עיוןך בדברי המפרשים יש לך לראות על איזה לשון הכתוב הוא מדבר ומפרש, ולהסתכל מהו אשר הוא מוסיף ומהו לשון הגמרא, ולדעת מה היא כוונתו, אים הוא מתקן הלשון או, מפרש ענין או אם מתרץ קושיא או, מונע ספק, או נשמר מפירוש אחר ולראות אם יש חלוק בין גירסתו לגירסא שלנו, ואחר שתדע כוונת דבריו ופירושם הוי מדקדק בו וראה מה הוא הפכו ומקבילו, וכן תדע ממה נשמר ומה שהוא דוחה.

והדרך הישר הוא שתעיין כל מה שתוכל להבין מהגמרא ואחר כך תבא אליו וראה גם ראה אם מה שהבנת הוא מסכים עם מה שמפרש אם לא, ואחר שיהיה ידוע אצלך כוונת פירושו תחקור מהו הפירוש שהוא דוחה וממה נשמר ומה הכרח פירושו כי כל עוד שלא תדע כוונת דבריו והפירוש שהוא רוצה לקיים היאך תדע מה שהוא דוחה ויש לך לעיין ולדקדק הגמרא או הכתוב בעצמו ואחר כך הפירוש בפני עצמו ולדקדק אותו היטב ואחר כך תבא לעיין השיטה ואחר כך חזור ליישב הכל על לשון הגמרא ובכל דבור ודבור של תוספות או חדושים אשר בהלכה לאחר שתדע כוונתו או הספק או הקושיא יש לך לחזור ולעיין בדברי רש"י ז"ל ולראות אם הרגיש בה ונשמר ממנה ואם שניהם מסכימים בדרך אחת או אם הם מחולפים ובכלל יש לך בכל השמועה לעיין ולדעת במה הם מסכימים ומוליכין שיטה אחת או במה הם מחולפים.

בתחלת עיוןך יש לך לעבור כל הסוגיא ולדעת כוונתה ולהקיף אותה דרך כלל ואחר כך תחזור לעיין כל דבר ודבר ולראות מהו שמקשר אותה ותשא הכלל העולה על ראשך ואחר כך חזור פעם שנית על הלשון וראה אם מה שבשכלך מסכים עמו ואחר כך יש לך לעיין על שורש הדבר ההוא וטעמו ולחקור על כל פרטיו וסבותיו וכל ספק אשר היה לך במה שאתה מעיין או אי זה דוחק או קושיא אל יהיה קל בעיניך ואל תזוז ממנה עד שיודע לך היתרו וגם (משלי ג:ה) "אל בינתך אל תשען", עד שתשאל עליו לחבירך כי אין אדם רואה חובה לעצמו וחבירך יקיימוה ביידך.

ובכל מאמר ומאמר או דבור ודבור אשר בשמועה הוי מרבה לחקור מה התועלת או תועלת דין או דינים יוצאים לנו ממנה ומהו הכלל העולה מאותם המאמרים וספרת לך כמו שאמרו "שמע מינה תרתי", "שמע מינה תלת", "סמנא מילתא היא", לכן בכל ענין או דרוש שתעיין שים בהם סימנים וכללים באופן שיזכרו ויפקדו ויעלו על לב לעולם כמו שבאו בתלמוד סימנים בשמועות ולתת בהם מספר כמו שאמר (קדושין ב.) "האשה ניקנית בשלש דרכים", (ב"ק ב) "ארבע אבות נזיקין", (יבמות ב.) "חמש עשרה נשים פטורות וכו'", וכדומה לזה. וגם כן כשהיו פירושים מחולפים או גירסאות יש לחקור על כל פירוש ופירוש ולדעת שרשם וחילופם וליקחת יסוד כל אחד מהם בידך ואז לא ימושו מפ"ך. וגם כן יש לך לבקש המשלים והדמיונים לכל דבר ודבר עד שיתקרב לשכלך ויתדבק כל כך ולא תשכחנו כמו שאמרו (שהש"ר א 1 ח) "אל יהי משל קל בעיניך שהרי שלמה המלך וכו'", וזה מועיל לנזק השכחה ומכשוליה ומוסיף חוזק ואומץ בעיניך. ואחר שתבין הדבר חזור עליו ותחפש אם יש כנגדו פירכא או ספק כמו שאמר (מלכים א' י"ח:לד) "ויאמר שנו וישנו ויאמר שלשו וישלשו", ובזה ישאר בשכלך מה שהבנת לנצח.

בראשית תקרא הלשון בשמחת לבב פעמים או שלש בקול רם ואחר כך חזור לעיין היטב הלשון ההוא וקח בידך הבנת הלשון ההוא בפשוטו ותחזור לעיין שנית המובן מכלל הלשון ההוא והדברים ההם והנה הלשון הראשון נקרא פשט והשני נקרא דיוק, דיוקא דמתניתין ובעלי מלאכת העיין קראו לפשט הקדמה ולדיוק תולדה. ואחר כך חזור לעיין אם במובן מן הלשון יש חדוש אם לא. וראה גם כן אם יש חידוש במובן מכלל אותו הלשון כי אם יש חידוש בפשוטו אף אם אין חידוש בו בדיוקו לא תקשה אבל אם אין חידוש יקשה על האומר מאמר כזה כי יאמרו מאי משמע לן פשיטא, ואם יש חידוש בדיוק ההוא ואין חידוש בעצם המאמר אפשר לומר משום דיוק נקט ליה, ולפעמים יהיו שני מאמרים שאין חידוש אלא באחד מהם וכשהיה החידוש בראש המאמר ולא בסופו יתרץ אגב רישא נקט סיפא, וכשהיה בסוף המאמר יתרץ אידי דבעי' למתני סיפא תנא נמי רישא. וראה גם בכל, מאמר ומשפט מה היית סובר מסברתך או דן משכלך בטרם שיבוא התנא או האמורא ההוא כי יצא לך מזה תועלת רב כי אם היית סובר מעצמך כמותו, תיקשי לו מאי אתא לאשמועינן פשיטא ואם סברתך מנגדתו יש לך לדעת ולחפש מהו ההכרח שיש לו לומר כן ומה היא החולשה או הריעותא שיש במה שאתה היית סובר וזהו הנקרא סברא מבחוץ. וכן תעשה כאשר תעיין בגמרא או במקרא כי בתחלה תעיין ותשתדל להבין בשכלך כל מה שתוכל בטרם תבוא לראות מה שפירשו המפרשים בעניין ההוא. והוי מרבה לחקור ולדעת טוב טעם כל דין ודין שאומר התנא מאי זה טעם אומרו ולדעת סברתו וסברת כל אחד מהם כשהם חולקים ומה שורש

או ענף יש לאותו דין בתורה או מאיזה מצוה משתלשלים ומשתרגים אותם הדינין או אם הם מדאורייתא,
או מדרבנן.

